

Sp.

53. Tillaga til þingsályktunar

um byggingarstað handa bændaskóla Suðurlands.

Flm.: Jónas Jónsson.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að láta reisa hinn fyrirhugaða bændaskóla Suðurlands heima í Skálholti eða við túnið á hinu forna biskupssetri.

Greinargerð.

Síðan biskupsstóll og menntaskóli fluttust frá Skálholti eftir móðuharðindin, hefur ríkið ekki gert neitt til að hlynna sérstaklega að þessum stað, sem var annað höfuðsetur landsins um margar aldir. Á síðustu áratugum hefur þar verið læknissetur og bændabýli. Húsakynni eru þar lík og tíðkaðist um sunnlenska bæi eftir jarðskjálftana 1896. Núverandi ábúandi hefur gert þar miklar túnbætur, en það er vitanlega algerlega ofvaxið hverjum ábúanda, sem fær Skálholt leigt, að gera þar þær margháttuðu og dýru endurbætur, sem þarf að koma í verk, ef staðurinn á ekki að vera í ósamræmi við sögufrægð sína og þann sess, sem hann skipar í hugum nálega allra Íslendinga.

Í Skálholti er alls ekkert, sem minnir á forna frægð staðarins, nema jörðin sjálf með sínu fagra útsýni mitt á suðurláglendinu. Kirkjan er hrörlegt timburhús, kirkjugarðurinn hefur enga aðhlynningu fengið frá þjóðfélaginu. Prestastétt landsins hefur ekki, svo að vitað sé, sýnt nokkurn áhuga á endurreisn staðarins. Alþingi hefur ekki heldur gert neitt í því efni, fyrr en samþykkt voru í fyrravetur lög

um, að bændaskóli Suðurlands skyldi reistur á þessum stað. Skálholt er yfirleitt ekki betra setur fyrir búnaðarfræðslu en margar aðrar sunnlenskar jarðir. Þegar ákveðið var að flytja skólann þangað, hlaut sögufrægðin að hafa ráðið úrslitum. Með því að setja skólann í Skálholt var stofnuninni fengið stórt ábýli með miklum ræktunarmöguleikum og þjóðfélaginu gert kleift að láta reisa á þessum stað myndarleg húsa- kynni og prýða staðinn að öðru leyti á margan hátt. En í meðferðinni er málið nú að snúast á annan veg. Nú er stefnt að því að reisa búnaðarskóla í landi Skálholts, en láta sögustaðinn falla í enn meiri vanrækslu en áður var.

Ríkisstjórnin skipaði þriggja manna nefnd til að standa fyrir byggingarframkvæmdum í Skálholti. Var þá að sjálfsgöðu fyrst byrjað á að athuga, hvar skólahúsin skyldu standa. Nefndinni mun hafa borizt til eyrna, að einstöku prestar ósk-uðu eftir, að búnaðarskólinn yrði alls ekki reistur heima í Skálholti, heldur einhvers staðar fjær bænum í landareign staðarins. Var af hálfu þessara manna haldið fram, að Skálholt væri og ætti að vera helgað kirkjulegri starfsemi. Þar ætti að halda kirkju- garðinum óhreyfðum, endurreisa kirkju Brynjólfs Sveinssonar, reisa í Skálholti hvíldarheimili gamalla presta og jafnvel stofna þar menntaskóla af nýju. Nefndin virðist hafa tekið óþarflega mikið tillit til þessara lauslega framsettu skoðana óábyrga og umboðslausra manna og mun hafa ráðlagt ríkisstjórninni að reisa hinn væntan- lega búnaðarskóla Suðurlands á eyðihæð svo sem bæjarleið í vesturátt frá Skálholti. Önnur bæjarleið er frá þessum tilvonandi skólastað suður að Þorlákshver. Mun til- ætlunin þó sú að dæla heitu vatni úr þessum hver og leiða það upp á hæðina að hús- um nýju skólabyggingarinnar.

Málið stendur þannig nú, að ríkisstjórnin hefur að öllum líkindum um næstu ára- mót nokkuð á aðra milljón króna í handbæru fé úr ríkissjóði til að reisa hinn nýja Skálholtsskóla mitt á milli hins fræga bæjarstaðis, þar sem var annar höfuðstaður Íslands í mörg hundruð ár, og hitauppsprettunnar, sem á að nota vegna hinna nýju bygginga. Búnaðarskólinn mundi þannig einskis njóta af sögulegri erfð staðarins og að líkindum ekki heldur hafa gagn af jarðhitnum, fyrr en rafmagn hefði verið leitt úr mikilli fjarlægð til búnaðarskólans.

Ef Alþingi lætur hjá liða að leiðrétta þau mistök, sem hér er stefnt að, verður hinn nýi skóli án þeirra mörgu þæginda, sem fylgja því að byggja á biskupssetrinu. Þar er nálega 1000 hesta tún í ágætri rækt og hið prýðilegasta ræktarland niður að Hvítá. Í túninu í Skálholti verður vart við jarðhita, og er ekki dregið í efa, að með borun megi fá þar nægan hita til heimilisþarfa á staðnum, þar sem Skálholt liggur svo að segja mitt á milli hveranna í Laugarási og Þorlákshvers. Og ef nægur hiti feng- ist með borun heima í Skálholti, má engu síður leiða þangað heitt vatn en að hinu umtalaða nýbýli.

Þegar búið væri að reisa bændaskólann fjarri staðnum í Skálholti, hlyti jörðin þó að sjálfsgöðu öll að verða lögð til skólans. Tún, garðar og skógarlundar mundu spretta upp við nýja skólann, en gamla Skálholt verða einhvers konar hjáleiga eða eyðikot í landi staðarins. Þar mundi verða vanhirtur kirkjugarður, vanrækt kirkja, fyrst lítið og síðan ekki notuð, og þar næst ummerkjalausar sögulegar minningar, líkt og á Örlygsstöðum í Skagafirði. Með þessum hætti yrði eyðing hins forna bisk- ups- og skólastaðar algerlega fullkomnuð.

Ekki er hægt að gera ráð fyrir, að allt í einu yrði farið að sinna sögulegri helgi Skálholtsstaðar, þó að hann yrði með þessum hætti lagður í eyði. Það er liðin hálf önnur öld, síðan skóli og biskupssetur voru flutt burtu úr Skálholti. Á þessum tíma hefði átt að votta fyrir áhuga um endurreisn staðarins á kirkjulegum grundvelli. En svo er ekki. Prestastéttin hefur ekkert gert til að reisa staðinn við aftur, og þegar borin var fram tillaga á Alþingi fyrir nokkrum árum um að reisa þar menntaskóla, var sú tillaga felld með öllum atkvæðum þeirra þriggja flokka, sem nú standa sam- an að stjórn landsins. Með þessari atkvæðagreiðslu virtist endurreisn menntaskóla í Skálholti hafa fengið endanlega hvíld.

Vanræksla Skálholts í andlegum efnum er svo alger, að það hefur verið látið

óátalið, að algerlega óviðkomandi persóna reisti minnismerki í Skálholtskirkjugarði, sem er til mikillar minnkunar fyrir staðinn og á ekki sinn líka annars staðar á landinu. Ekkert bendir þess vegna í þá átt, að þeir menn austan fjalls, sem staðið hafa á móti því, að búnaðarskólinn yrði reistur heima í Skálholti, séu líklegir til að gera þar nokkra bragarbót á ókomnum árum fremur en hingað til.

Vafalaust hefur vakað fyrir forgöngumönnum laganna um, að búnaðarskóli Suðurlands skyldi vera í Skálholti, að með því væri staðurinn endurreistur sem þjóðarsetur, líkt og á sér stað um Hóla í Hjaltadal. Þar halda hinar miklu byggingar skólans, ræktunin og skógræðslan virðulega á loft frægð hins gamla staðar. Eftir að biskupar og menntaskólar fluttust frá Hólum og Skálholti vegna breyttra kringumstæðna, er eðlilegt, að ný menningarsetur risi á rústum hinna gömlu og þar sé líka fylgt breyttum tíðaranda.

Búnaðarskóli Suðurlands getur vel risið í Skálholti, án þess að hann þrengi á nokkurn hátt að hinum fornu kirkjulegu sögustöðum. Búnaðarskólinn ætti þvert á móti að gefa staðnum nýtt líf. Þar kæmi mikill og góður húsakostur bæði fyrir menn og fénað. Túnið yrði gert stærra en á tímum hinna voldugustu biskupa. Garðar og trjálundar mundu prýða hinn forna sögustað. Ósennilegt er, að kirkjugarður og kirkja yrðu með öllu vanrækt. Hitt er líklegra, að aukið tilefni þætti til að endur-reisa kirkju Brynjólfs biskups í sama stíl og hún var upprunalega. Og ef kirkjunnar menn vildu koma á fót hvíldarheimili fyrir stéttina, væri sannarlega nógur húsgrunnur í gamla Skálholti. Sama má segja um menntaskóla, ef síðari kynslóðir kynnu að vilja hafa þar slíka stofnun. Ef búnaðarskólinn væri kominn á biskupssetrinu, yrði einmitt ódýrara og auðveldara að reisa þar fleiri menningarstofnanir.

Þær tillögur, sem byggingarnefnd Skálholtsskóla hefur lagt fram, eru byggðar á villandi upplýsingum um aðstöðu kirkjunnar í landinu. Þegar Alþingi samþykkti lögin um búnaðarskóla í Skálholti, var engum mótmælum hreyft af hálfu kirkjulegra yfirvalda. Og athugun mundi sýna, að ef kennilýður landsins vill byrja að sýna Skálholti sóma í verki, þá er betri aðstaða til framkvæmda í því efni, ef búið er að reisa þar hinn væntanlega búnaðarskóla. Aftur á móti mundi búnaðarskóli, sem reistur væri á eyðihæðinni í Skálholtslandi, verða til að auka enn meir vanrækslu hins sögufræga biskupsseturs. En það var vissulega ekki tilgangurinn með löggjöfinni um búnaðarskóla Suðurlands.

Þessu máli er hér hreyft til að gera síðustu tilraun til að bjarga málstað Skálholts. Alþingi getur komið því til leiðar, að innan skamms verði hætt að áfella íslenzku þjóðina og alveg sérstaklega kirkjulega og veraldlega valdsmenn hennar fyrir að hafa sýnt áratugum saman áberandi kæruleysi og vanrækslu í sambandi við þann sögustað á Íslandi, sem gengur næst Þingvöllum að sögulegri helgi.